

СОЦІОЛОГІЯ

УДК 316.61:338.2

Н. Є. Мазіна

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК РЕСУРС СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

У статті розглядаються теоретичні аспекти соціального капіталу населення як соціального явища, його вплив на перебіг соціально-економічної адаптації. Розкрито такі поняття як «соціальна адаптація», «соціальний капітал», «соціальні мережі», «мережений капітал». Розглянуто структурні компоненти соціального капіталу вимушених переселенців, до яких слід віднести соціальну мережу, норми і цінності, довіру, соціальні ресурси.

Ключові слова: соціально-економічна адаптація, вимушені переселенці, соціальний капітал, соціальна мережа, мережений капітал, довіра, норми, цінності, соціальні ресурси.

Проблема соціально-економічної адаптації вимушених переселенців, які через збройний конфлікт на Сході України, змушені виїхати з окупованої частини Донецької та Луганської областей на сьогодні є конче болючою та недостатньо висвітленою. За оперативними даними Головного управління ДСНС у Донецькій області станом на 18 листопада 2014 року чисельність зареєстрованих внутрішньо переміщених громадян України, які переміщені з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції на території Донецької області становить 103150 осіб. Чисельність тимчасово розміщених осіб складає 67928 (26482 сімей), у тому числі: дієздатних осіб чоловіків – 12428 та жінок – 24957, діти – 17598 осіб, інвалідів та осіб похилого віку – 12 945. За даними Держкомстату станом на 1 жовтня 2014 року місто Маріуполь налічує 476 940 мешканців. За даними ДСНС чисельність зареєстрованих та розміщених внутрішньо переміщених громадян України у м. Маріуполі становить 16 116 осіб (7526 сімей), у тому числі: дієздатних осіб чоловіків – 1052 та жінок – 2434, діти – 4333 осіб, інвалідів та осіб похилого віку – 8 297. За інформацією офісу УВКБ ООН загальна кількість внутрішньо переміщених осіб в м. Маріуполі більше офіційної орієнтовно на 5–6 тис. осіб, за рахунок громадян, які проживають у родичів але офіційно не зверталися до органів влади у м. Маріуполі. За прогнозом на кінець поточного року чисельність внутрішньо переміщених осіб у м. Маріуполі може досягнути 110 тис. осіб. Відтак інтерес до питань соціально-економічної адаптації вимушених переселенців, механізмів формування стратегій адаптації особистості до сучасної соціально-економічної ситуації у країні є *актуальним* і виправданим, бо тільки успішна адаптація вимушених переселенців й готовність приймаючого населення до змін у може подальшому попередити негативні наслідки цієї соціальної взаємодії. Оскільки соціальний капітал з одного боку є важливим ресурсом розвитку, який впливає на економічне зростання, суспільний добробут, ефективність соціальних програм і послуг, як на регіональному рівні так і у загальноукраїновому масштабі, а з іншого є передумовою задля самоорганізації громади з метою вирішення суспільних проблем без участі держави, саме спроба аналізу соціального капіталу як відповідного

ресурсу соціально-економічної адаптації населення за умов суспільної нестабільності є у *метою* представленої роботи, реалізація якої зумовила необхідність вирішення наступних *завдань*: на основі аналізу наукового доробку з проблеми, що досліджується, уточнити й висвітлити підходи, які застосовуються задля концептуалізації поняття «соціальний капітал» та проаналізувати його вплив на перебіг соціально-економічної адаптації вимушених переселенців.

Швидкоплинна реальність, частота й непередбачуваність змін суспільних відносин, які здебільшого впроваджуються «зверху», змушуючи особистість у той чи інший спосіб реагувати на них, стимулювала науковий інтерес до адаптаційних процесів, й з часом соціальна адаптація стала однією з провідних тем соціологічної науки. Методологічні засади дослідження процесу адаптації були закладені у працях М. Вебера, Ф. Знанецького, Г. Спенсера, У. Томаса, Дж. Томсона. У межах різних теоретичних підходів теорію адаптації представлено у працях М. Кроз'є, Д. Міда, Д. Морено, Т. Ньюкомба, Т. Парсонса. У вітчизняній соціології значна частина досліджень здійснювалась у межах галузевих соціологій (М. Бобнева, А. Здравомислов, І. Кон, Я. Коломінський, В. Ядов та інші). Питанням соціальної адаптації населення у контексті системних трансформації пострадянського простору присвячені роботи О. Авраамової, Є. Балабанової, А. Готліб, З. Калугіної, Р. Ривкіної, Н. Шуст, М. Шабанової які розглядали проблеми адаптування до ринку в сучасній економічній ситуації, вибору економічних стратегій соціальних дій, формування нових моделей та способів адаптації. Вчені встановили ряд особливостей соціальної адаптації, які ґрунтуються на наступних положеннях: соціальна адаптація має соціально детерміновані способи і засоби входження особистості у соціальне середовище, які відрізняються від пристосувальних механізмів у світі тварин; соціальна адаптація особистості є динамічним явищем, що має ряд етапів, послідовність розгортання яких є різною у різних індивідів; у суспільному житті адаптація особистості виступає умовою і передумовою ефективної людської діяльності; результатом адаптації особистості, що відображає ступінь її залученості у соціальне середовище і характер взаємин з ним, є така властивість як адаптованість. Вагомим доробком української науки у цьому напрямку стали праці О. Злобіної, А. Донченко, А. Ручки, Ю. Саєнко, В. Тарасенко, В. Тихоновича, Ю. Левади, Н. Ходорівської, С. Хуткої, О. Якуби. Вдалим і змістовним індикатором соціальної адаптації особистості є «Індекс соціального самопочуття населення» Є. Головахи і Н. Паніної [1]. На думку авторки, особливе місце слід відвести роботам російської дослідниці, доктора соціологічних наук Л. Корель, у яких обґрунтовується необхідність виокремлення нової галузі соціологічного знання – соціології адаптації та пропонуються її теоретико-методологічні засади [5].

У концепції соціально-економічної адаптації, розробленою доктором економічних наук, співробітником Інституту соціально-економічних проблем народонаселення РАН О. Авраамової, адаптація розглядається як вид взаємодії особи і соціальної групи з соціальним середовищем, в ході якої узгоджуються взаємні вимоги і очікування його учасників [3, с. 38]. Розвиваючи положення своєї концепції, О. Авраамова визначає, що з метою соціально-економічної адаптації суб'єкт може використати ресурси двох типів: «людський капітал» як сукупність соціально-демографічних чинників та «соціальний капітал» як систему соціальних зв'язків індивіда, його можливості, орієнтації в інституціональному середовищі, розуміння соціокультурних сигналів та норм, які підтримують господарські взаємодії [4, с. 187]. На сьогодні, соціальний капітал розглядається у двох вимірах – мережному (сукупність взаємодій між акторами у мережах) та інституційному (інститути й норми, що утілюються у накопиченій довірі).

Враховуючи, що теоретичні засади, а також базові теорії соціального капіталу

було закладено західними соціологами, задля концептуалізації поняття «соціальний капітал населення» звернімося до їх доробку. Для соціологічного аналізу соціального капіталу населення звернемося до підходу. П. Бурд'є, на думку якого соціальний капітал представляється як агрегація дійсних або потенційних ресурсів, які пов'язані з включенням у міцні мережені або більш-менш інституціоналізовані відносини взаємних зобов'язань або визнань які можуть існувати тільки у формі матеріального і/або символічного обміну. Обсяг соціального капіталу конкретного агента, залежить від щільності мережних зв'язків, які він може ефективно мобілізувати та від обсягу капіталів (економічного, культурного або символічного), яким, у свою чергу, володіє кожен з тих акторів, хто з ним пов'язаний [7]. Ф. Фукуяма будує свою концепцію соціального капіталу навколо поняття довіри, бо на думку вченого, саме превалювання довіри у суспільстві й породжує соціальний капітал. За Ф. Фукуямою соціальний капітал – «результат взаємодії людей, що максимізували індивідуальну корисність при використанні ресурсів соціального капіталу, виконуючи різні типи діяльності» [5, с. 7]. Ф. Фукуяма вважає довіру, а, отже, й соціальний капітал, головним чинником національного добробуту та конкурентоспроможності. Специфічні риси соціального капіталу, які відрізняють його від інших видів капіталу, на думку вченого, обумовлені тим, що механізмами відтворення соціального капіталу є релігія, традиції та історичні звичаї. Важливою складовою соціального капіталу є спонтанна товариськість, яка означає можливість співробітництва згідно зі встановленими принципами та створення нових асоціацій, невід'ємними рисами яких є горизонтальність та неформальність [6].

Також аналіз природи соціального капіталу населення спирається на положення теорії соціальних мереж у рамках дослідницької традиції, наміченої роботами Р. Берта, Дж. Коулмана, Х. Уайта, й на традиції структурного підходу в дослідженні соціальної взаємодії, започаткованої П.М. Блау [8]. Дж. Коулман вважав, що суть «соціального капіталу» може бути розкрита, якщо в основу дослідження буде закладений принцип раціональної і цілеспрямованої поведінки, за допомогою якої можна пояснити не тільки поведінку індивідів, але і розвиток соціальної організації. Варто зазначити, що вчений розглядав мережу як соціальний капітал, що представляє собою особливий ресурс, який розподілено між структурними позиціями акторів поряд з матеріальними й іншими ресурсами, та який ґрунтується на довірі й упевненості у тому що усі члени мережі добровільно виконують свої обов'язки [9]. Згідно Дж. Коулману, соціальний капітал – це ресурс мережі, який можна використовувати задля досягнення певних цілей, в тому числі й для перетворення в інші, більш відчутні форми капіталу. На думку Дж. Коулмана, соціальний капітал, подібно до інших форм капіталу, сприяє досягненню певної мети, досягти якої за його відсутністю неможливо. Так само, як і інші форми капіталу, «соціальний капітал» прокрашує виробничу діяльність. Наприклад, група, усередині якої існує високий рівень довіри, здатна зробити набагато більше у порівнянні з групою яка не є згуртованою та не володіє довірою [8]. На думку М. Грановеттера, у сучасному суспільстві усе пронизано «мережами» соціальних відносин (networks) – стійкими системами зв'язків і контактів між індивідами, яких неможливо вписати в рамки традиційної дихотомії «ринок – ієрархія» та яка може бути охарактеризована з економічної точки зору її соціальним капіталом. Мережі неформальних відносин дозволяють знаходити роботу, обмінюватися інформацією, вирішувати більшість всіх проблем і конфліктів, минаючи суддів та адвокатів. «Ділові відносини, відзначає вчений, перемішуються з соціальними» [10]. Також М. Грановеттер у своїх роботах досліджує більш конкретні аспекти соціальних зв'язків у середині мереж, вводячи поняття «сильних» й «слабких зв'язків» та розглядаючи проблеми довіри і стримування шахрайства у повсякденному економічному житті,

акцентуючи увагу на ролі конкретних соціальних мереж (міжособистісних відносин та їх структур). Тобто за М. Грановеттером, люди воліють вступати у економічні відносини з тими, хто їм знайомий, або з тими, кого їм рекомендували їх добрі знайомі (рекомендація стає своєрідною «гарантією порядності» домовленості та певним захистом від можливого шахрайства) Специфіка соціального капіталу полягає у тому, що він не є атрибутом окремої людини, а його структура формується за рахунок мережі соціальних зв'язків, які часто мають тенденцію до відносної замкнутості [8; 10; 11].

Виходячи з того, що у періоди суспільної нестабільності (у тому числі й кризові) соціальні й політичні інститути, часто опиняючись у стані невірноваженості та невизначеності, значною мірою втрачають свій регулюючий вплив та не можуть підтримати стабільність соціально-економічних відносин й забезпечити гідний рівень життя у країні. Саме тоді, коли доля людини переважно залежить від її особистісних зусиль та здатності адаптуватися до ситуації суспільної нестабільності, значно зростає роль соціального капіталу. Зміни, а інколи й руйнування особистісної картини життєвого світу спочатку формують емоційне ставлення людини до нових соціальних реальій, потім створюється образ нової соціальної реальності, коригується система очікувань і бажань, відбувається усвідомлення ризиків й пошук засобів їх зниження, й як наслідок, поступово змінюється поведінка індивіда з врахуванням нових умов життя. Таким чином, усвідомлення людиною нових соціально-економічних умов існування стає підґрунтям задля свідомого використання власного соціального капіталу, роблячи його невід'ємною складовою процесу соціально-економічної адаптації. У дослідженні¹ нами була зроблена спроба визначити структуру соціального капіталу вимушених переселенців та його роль у формуванні адаптаційного потенціалу. Ознаками репрезентативності нами було обрано вік та стать, використано метод нарративного інтерв'ю та анкетування, було опитано 125 респондентів. Враховуючи те, що в межах статті неможливо надати результати дослідження у повному обсязі розглянемо основні моменти.

Аналізуючи відповіді на запитання: «Після переїзду як часто у Вас виникають такі ситуації з якими не Ви не маєте змоги впоратися самостійно?» (див. рис. 1), бачимо що більше половини вимушених переселенців (67,5 %) досить часто опинялися у ситуації невизначеності. Також слід відзначити декларовану відносну низьку частоту подібних ситуацій для меншої частини респондентів.

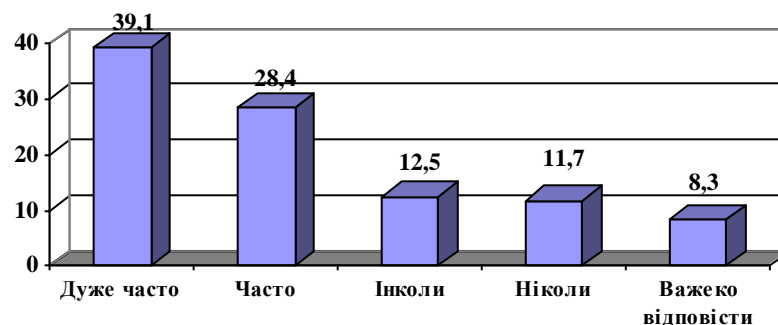

Рис. 1. Розподіл відповідей респондентів на питання «Після переїзду як часто у Вас виникають такі ситуації з якими не Ви не маєте змоги впоратися самостійно?», %

¹ Дослідження виконане на базі соціологічної лабораторії кафедри соціології Донецького Державного університету управління (м. Маріуполь) за участю автора у лютому-травні 2015 у межах магістерської роботи Шаронової А.В. «Соціологічний аналіз соціального капіталу населення в умовах трансформації повсякденних практик у контексті теорії обміну (на матеріалах соціологічного дослідження у місті Маріуполь)».

Розподіл відповідей респондентів на питання «Після переїзду як часто у Вас виникають такі ситуації з якими не Ви не маєте змоги впоратися самостійно?» (у % в залежності від статі) наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Розподіл відповідей	Жінки N=78	Чоловіки N=47
Дуже часто	63,8	14,9
Часто	24,2	42,6
Інколи	5,12	27,6
Ніколи	2,56	6,38
Важко відповісти	4,32	8,52

Отже отримані результати свідчать, що жінки частіше (88%) відчують свою безпомічність та безпорадність. Хоча варто зазначити, що задля більш емоційних жінок, це може бути підсвідома реакція на «травму війни» (руйнування звичної картини світу, душевні та матеріальні втрати, необхідність пристосовуватися до нового місця проживання, нових житлових умов (часто значно гірших за звичні) та вимушеної розлуки з близькими й родичами). Ось декілька висловів: «Не бачу майбутнього, нічого не планую. День прожили і добре...» (Катерина, жін., 39 років), «Живу одним днем. Хочу щоб усе скоріше завершилося.. Додому хочу» (Марина, жін., 28 років), «Не знаю як жити далі. У Донецьку будинок побили – даху нема та вікон нема. Роботи нема. Все що накопичили-вже проїли та на квартиру у Маріуполі пішло – винаймаємо. Чоловік без роботи. Живемо на допомогу та на «дитячі». Гуманітарку дають. Не голодні. Ще батьки у селі. Харчами допомагають. Але їм теж важко, хворіють. Вже не можу. Не можу більше терпіти. Ці черги, приниження. Майже кожен день плачу» (Оксана, жін. 26 років, «Робота є. Гроші платять. Але мого життя вже нема. Те що зараз – це не життя а існування...» (Ольга, жін., 42 роки). Чоловіки висловлювалися більш стримано, але й серед них більше половини респондентів (57,8%) після переїзду часто опинялися у ситуаціях, з яких не змогли знайти вихід самотужки. Відповіді респондентів на питання «До кого Ви частіше звертаєтесь по допомогу?» (див. рис. 2), розподілилися наступним чином: у важкій ситуації переважна більшість респондентів віддає перевагу родичам та друзям (76,5%), на знайомих та колег розраховують 9,1% опитаних, по допомогу до державних органів готові звернутися 10,4%, а на громадські організації розраховують 4,1 % респондентів.

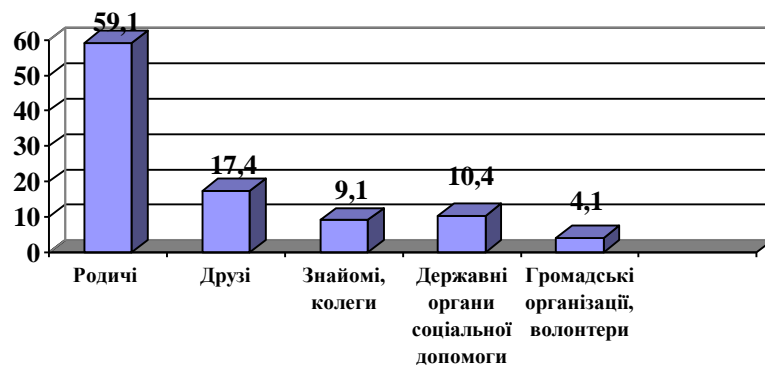

Рис. 2. Розподіл відповідей респондентів на питання «До кого Ви частіше звертаєтесь по допомогу?», %

З відповідей респондентів, можна зробити висновок, що «коло звернень» обмежено «сильними» зв'язками. На питання «Чи багато таких людей, на допомогу яких Ви могли б розраховувати? Ким Вам доводяться ці люди?» «Дуже мало. Тільки батьки та мій син. Я не хочу звертатися по допомогу. Але немає виходу. Син працює з кордоном. Допомагає. Але я хочу сама, щоб не від кого не залежати... Але зараз дуже важко. Маю звертатися». (Лілія, жін., 52 роки) «Ні, небагато, бо друзів насправді не дуже багато. А чоловік та діти не допомагають. Навіть від мене щось хочуть. Ось машину забрали. Тільки друзі ...». (Лариса, жін., 56 років.) «Ні, дуже мало, але вони є – моя сім'я, мати, дідусь, бабуся, два близьких друга» (Олександр, чол., 28 років); «Це друзі, моя родина, більше нікого нема. Четверо, ні мабуть п'ятеро...». (Микола, чол., 32 роки).

Відповіді респондентів на питання «Чи звертаються до Вас по допомогу?» (див. рис. 3), розподілилися наступним чином.

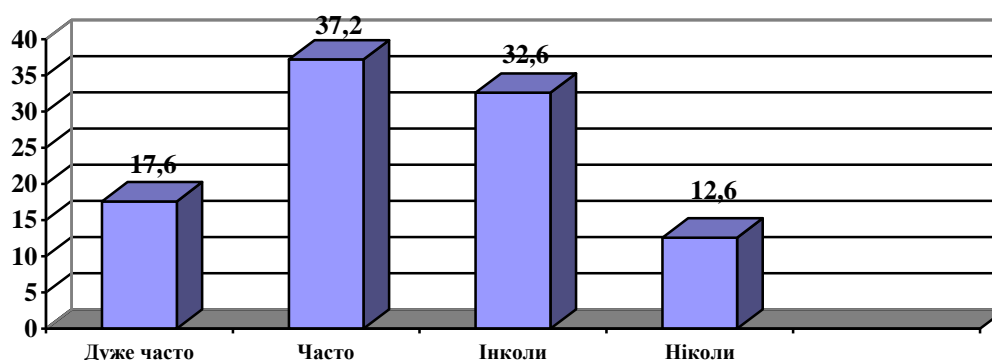

Рис. 3. Розподіл відповідей респондентів на питання «Чи звертаються до Вас по допомогу?», %

Так, практично всім респондентам періодично доводиться надавати ту чи іншу допомогу, послуги або інформацію, як близьким людям, та і просто знайомим. Переважна більшість прохань про допомогу виходить від вузького кола людей (родичів та близьких друзів), рідше – від людей з якими раніше майже не зустрічалися (друзі друзів), сокурсники або колеги. У переважній більшості, люди відчувають першочергову потребу у матеріальній допомозі та послугах (допомога із в'їздом та виїздом із/на непідконтрольні Україні території, передача речей, продуктів харчування та ліків, зняття готівки із пластикових карток та відправка посилок), а також у допомозі при працевлаштуванні, консультаційній (з питань соціального забезпечення та державної підтримки) або психологічній: Про регулярні звернення по допомогу найчастіше повідомляють літні респонденти (пенсіонери) та молоді люди віком до 28 років. «Так, часто, тим більше, зараз. До дітей, до сестри звертаюся. Так, адресну допомогу отримую, гуманітарну дають. Але цього замало Я пенсіонерка, хвора на діабет, чоловік хворий. Нам дуже важко. Хату розбили. Речей не залишилося. Жили у приймах. Але довго на голові сидіти те будеш. Зараз квартиру винаймаємо. Син допомагає. І сестра... Я дуже задоволена і вдячна, що мені не відмовляють. До мене теж звертаються. Подруга просила переказ отримати. Отримала та передала. Ліки купляла та передавала. Треба допомагати. Людям дуже важко. Вже сил ніяких не залишилося, а краю не видно...» (Валентина, 73 роки). «Я студентка. Винаймаю квартиру. Допомагають батьки та мій хлопець. Прийшла адресну допомогу оформлювати. До мене подруга зверталася. Вона перукаркою працює, у Донецьку живе. Я їй для роботи фарбу для волосся купляла та маски й бальзами різні. Передала з

машиною. ...Коли до Донецька приїжджаю, Вона мені підстригає безкоштовно та мамі мої теж безкоштовно зачіску зробила ». (Ірина, жін. 20 років). Також, молоді люди окрім матеріальної допомоги, яку потребують усі групи респондентів, в основному звертаються до друзів «...коли треба відпочити. Або до дому поїхати. Батьки мої у Донецьку та сестра». (Андрій, чол. 27 років); коли відчують «проблеми з роботою. Хочу до хлопця у Краматорськ поїхати, а з грішми проблема. Подруга допомогла, дала на квіток... Ні не подарувала – дала. Повернуся – віддам, у хлопця візьму». (Марія, жін., 23 рок).

Варто зазначити, що близько 10% відсотків респондентів, незважаючи на недостатній обсяг особистих ресурсів, виражений у тому числі й у низькому рівні матеріального забезпечення, не завжди прагнуть скористатися потенційними можливостями соціальних зв'язків, роблячи спроби впоратися з проблемами самотужки: «Я не можу звертатися по допомогу до друзів, мені соромно... До батьків теж соромно звертатися. Я намагаюся все зробити сама, сама розібратися. По допомогу тільки у крайньому випадку, коли зовсім ...» (Світлана, жін., 49 років). «Мені нема до кого звертатися. А я й не звик. Головне роботу знайти. Знайду. Тільки ледаці говорять, що у Маріуполі роботи нема. Хто шукає, той знайде. Допомогу[адресну] переоформлюю. Гуманітарку дають і харчі, і речі, і на дитину. «Дитячи» оформили. Впораємося. А звертатися нема до кого. .. Хіба що до друзів чи до куми...Не знаю, не звертався». (Сергій, чол., 34 роки).

Отже, незважаючи на зазначене раніше прагнення покладатися на свої сили, відповіді респондентів свідчать про їх залучення у мережі взаємодопомоги. Також показовим, виявився й те що звертаючись по допомогу респонденти перш за все орієнтуються на особисті якості. Можливості й ресурси є другорядними В результаті інтерв'ювання, відповіді на питання «Коли Ви звертаєтесь по допомогу до іншої людини, що для Вас є найважливішим?» найчастіше були наступними: «Це мої близькі люди, я їм довіряю», «Чесність, надійність. Можна довіритися»; «Людяність, чесність, доброта.»; «Я їм довіряю»; «Доброта, порядність»; «Надійність. Багато років знаю». Тобто результати інтерв'ю ще раз підтверджують висновки М. Грановеттера, що люди воліють вступати у економічні відносини з тими, хто їм знайомий, або з тими, кого їм рекомендували їх добрі знайомі (рекомендація стає своєрідною «гарантією порядності» домовленості та певним захистом від можливого шахрайства) [10].

Таким чином, соціальний капітал – це складне, багаторівневе явище сучасного соціального й економічного життя. Дослідження змісту та структури основних елементів соціального капіталу показало його пріоритетне місце у процесі соціально-економічної адаптації вимушених переселенців. Накопичення соціального капіталу забезпечує зростання мережного капіталу й, як наслідок, підвищення ефективності процесу адаптації. Виходячи з вище наведеного, можемо зробити висновок про залученість вимушених переселенців у мережні взаємодії, засновані, насамперед, на родинних та дружніх зв'язках. Одним із ключових чинників стійких взаємодій є довіра і висока оцінка надійності контрагента. Пріоритетними у встановленні та підтримці контактів є особисті якості контрагентів і лише потім – їх ресурсна забезпеченість. Виявлено велику значущість принципу реципрокності (взаємообмін благами між членами соціальної горизонтальної мережі), який стає особливим типом соціальної інтеграції та поширюється як на «сильні», так і на «слабкі» зв'язки.

На закінчення слід зазначити, що на сьогодні особливу значущість набуває концепція соціального капіталу, в рамках якої розробляються поняття соціальних мереж, довіри, корпоративної культури, приділяється увага аналізу тих етичних норм і

моральних цінностей, які існують у різних групах і спільнотах. Зауважимо, що на цьому рівні соціальний капітал передбачає як кооперацію, так і соціальні виключення. Позитивні ефекти соціального капіталу можуть отримувати тільки члени відповідної структури й вони не розповсюджуються інших. Визначення концептуального підґрунтя, усвідомлення суті і структури соціального капіталу, його значення, як ресурсу соціально-економічної адаптації та підвищення адаптаційного потенціалу населення, дозволяє зосередити увагу на моделюванні даного феномену й продовжити соціологічні дослідження. Також подальші розвідки доцільно спрямувати на формуванні алгоритмів щодо реальної оцінки та виміру соціального капіталу людини (тому числі й вимушених переселенців).

Список використаної літератури

1. Головаха Є. Соціальне самопочуття населення України до і після помаранової революції / Є. Головаха, Н. Паніна // Українське суспільство 1994–2005. Динаміка соціальних змін / за ред. В. Ворони, М. Шульги. – Київ : Інститут соціології НАН України, 2005. – С. 95–106 ; Holovakha Ye. Sotsialne samopochuttia naseleння Ukrainy do i pislia pomaranovoi revoliutsii / Ye. Holovakha, N. Panina // Ukrainske suspilstvo 1994–2005. Dynamika sotsialnykh zmin / za red. V. Vorony, M. Shulhy. – Kyiv : Instytut sotsiologii NAN Ukrainy, 2005. – S. 95–106
2. Корель Л. В. Социология адаптаций: Вопросы теории, методологии и методики / Л. В. Корель; Рос. акад. наук, Сиб. отд-ние, Ин-т экономики и орг. пром. пр-ва. – Новосибирск : Наука, 2005. – 416 с. ; Korel L. V. Sotsiologiya adaptatsiy: Voprosy teorii, metodologii i metodiki / L. V. Korel; Ros. akad. nauk, Sib. otd-nie, In-t ekonomiki i org. prom. pr-va. – Novosibirsk : Nauka, 2005. – 416 s.
3. Авраамова Е. М. Социально-экономическая адаптация: ресурсы и возможности [Электронный ресурс] / Е. М. Авраамова, Д. М. Логинов // Общественные науки и современность. – 2002. – № 5. – С. 24–34. – Режим доступа : ecsocman.hse.ru/data/688/419/1218/2.pdf; Avraamova Ye. M. Sotsialno-ekonomicheskaya adaptatsiya: resursy i vozmozhnosti [Elektronnyy resurs] / Ye. M. Avraamova, D. M. Loginov // Obshchestvennye nauki i sovremennost. – 2002. – № 5. – S. 24–34. – Rezhim dostupa ecsocman.hse.ru/data/688/419/1218/2.pdf
4. Пасовец Ю. М. Концептуальные основы изучения адаптационного потенциала населения / Ю. М. Пасовец // Вестник экономики, права и социологии. – 2011. – № 3. – С. 186–188 ; Pasovets Yu. M. Kontseptualnye osnovy izucheniya adaptatsionnogo potentsiala naseleniya / Yu. M. Pasovets // Vestnik ekonomiki, prava i sotsiologii. – 2011. – № 3. – S. 186–188
5. Якубенко В. Д. Тріада соціального капіталу [Електронний ресурс] / В. Д. Якубенко, Н. О. Пачева. – Режим доступу : <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/872/1/Pacheva5.pdf> ; Yakubenko V. D. Triada sotsialnoho kapitalu [Elektronnyi resurs] / V. D. Yakubenko, N. O. Pacheva. – Rezhym dostupu : <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/872/1/Pacheva5.pdf>
6. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию / Ф. Фукуяма. – Москва : АСТ; Ермак, 2004. – 730 с. ; Fukuyama F. Doverie: sotsialnye dobrodeteli i put k protsvetaniyu / F. Fukuyama. – Moskva : AST : Yermak, 2004. – 730 s.

7. Бурдые П. Формы капитала [Электронный ресурс] / П. Бурдые // Экономическая социология. – 2002. – Т. 3, № 5. – С. 60–74. – Режим доступа : www.ecsoc.msses.ru;
Burde P. Formy kapitala [Elektronnyy resurs] / P. Burde // Ekonomicheskaya sotsiologiya. – 2002. – Т. 3, № 5. – С. 60–74. – Rezhim dostupa : www.ecsoc.msses.ru

8. Мазіна Н. Є. Соціальний капітал організації: структура, аналіз, підходи до виміру / Н. Є. Мазіна // Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління. – 2014. – Т. 15, Вип. 281. – С. 462–473 ; Mazina N. Ye. Sotsialnyi kapital orhanizatsii: struktura, analiz, pidkhody do vymiru / N. Ye. Mazina // Suchasni suspilni problemy u vymiri sotsiologii upravlinnia. – 2014. – Т. 15, Вур. 281. – С. 462–473

9. Коулман Дж. Капитал социальный и человеческий / Дж. Коулман // Общественные науки и современность. – 2001. – № 3. – С. 121–139 ; Koulman Dzh. Kapital sotsialnyu i chelovecheskiy / Dzh. Koulman // Obshchestvennye nauki i sovremennost. – 2001. – № 3. – С. 121–139

10. Грановетер М. Сила слабых связей [Электронный ресурс] / М. Грановетер // Экономическая социология. – 2009. – Т. 10, № 4 – С. 31–50. – Режим доступа : www.ecsoc.msses.ru; Granovereter M. Sila slabykh svyazey [Elektronnyy resurs] / M. Granoveter // Ekonomicheskaya sotsiologiya. – 2009. – Т. 10, № 4 – С. 31–50. – Rezhim dostupa : www.ecsoc.msses.ru

11. Грановетер М. Экономическое действие и социальная структура: проблема укорененности [Электронный ресурс] / М. Грановетер // Экономическая социология. – 2002. – Т. 3, № 3 – С. 43–56. – Режим доступа : www.ecsoc.msses.ru ; Granovetter M. Ekonomicheskoe deystvie i sotsialnaya struktura: problema ukorenennosti [Elektronnyy resurs] / M. Granoveter // Ekonomicheskaya sotsiologiya. – 2002. – Т. 3, № 3 – С. 43–56. – Rezhim dostupa : www.ecsoc.msses.ru

Стаття надійшла до редакції 14.10.2015

N. Mazina

SOCIAL CAPITAL AS RESOURCE OF SOCIO-ECONOMIC ADAPTATION OF FORCE MIGRANTS

The article deals with the use of network analysis in the study of social capital of the force migrants, what from the armed conflict on East of Ukraine, force to drive out from the occupied part of the Donetsk and Luhansk areas. In the article the theoretical aspects of social capital of population. Influence of social capital is examined on the process of socio-economic adaptation of force migrants to the new terms of life. Such concepts are exposed as «social adaptation», «social capital», «social networks», «network capital».

The structural components of social capital of force migrants, to that it follows to take a social network, norms and values, trust, social resources, are considered. Analysed possibilities of social capital as to the resource of increase of adaptation potential of force migrants. Socio-economic adaptation is examined as a type of cooperation of person and task force with a social environment, mutual requirements and expectations of his participants comport during that. The social capital of population is examined in two measuring - network (totality of cooperations is between actors in networks) and institutional (institutes and norms that are incarnated in the accumulated trust). Social a capital is not the attribute of separate man, his structure is formed due to the network of social connections. Value of social capital as considerably grows the resource of socio-economic adaptation in the conditions of public instability.

In the article the presented results of sociological research the «Sociological analysis of social capital of population in the conditions of transformation of everyday practices in the context of theory of exchange (on materials of sociological research in city Mariupol)». Research is executed on the base of sociological laboratory of department of sociology of the Donetsk State university of management (Mariupol) with participation of author in February-May 2015, 125 respondents were polled. Must establish, a social capital is the difficult, multilevel phenomenon of modern social and economic life, that in the conditions of social vagueness becomes main by the resource of successful socio-economic adaptation of force migrants. A social stock accumulation provides the increase of network capital and, as a result, increase of efficiency of process of adaptation.

On results research we can draw conclusion about attracted of force migrants in the network cooperation's founded, first of all, on domestic and friendly copulas. Priority in establishment and support of contacts are the personal qualities of contractors and only then - them resource material well-being. Large meaningfulness of principle of reciprocity (trade-out blessing between the members of social horizontal network) is educed. Reciprocity becomes the special type of social integration and spreads both to the closely-coupled interfaces and loosely-coupled interfaces between the actors of social network. Determination of conceptual soil, realization of social capital, his value structure, as to the resource of socio-economic adaptation and increase of adaptation potential of population, allows to give mind on the design of this phenomenon and continue sociological researches. Also further researches it is expedient to point at forming of algorithms in relation to the real estimation and measuring of social capital of man (including force migrants).

Key words: *socio-economic adaptation, force migrants, social capital, social network, network capital, social network, capital, trust, norms, values, social resource, reciprocity*

УДК 316.77

Н. С. Слюк

СТАНОВЛЕННЯ ПУБЛІЧНОГО ПРОСТОРУ МІСТА МАРІУПОЛЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ОЧИМА МЕШКАНЦІВ

За умов сучасного суспільства гостро постають проблеми соціальної взаємодії. Реалізація значної частини потреб людей відбувається у контексті соціальних контактів у міських громадських просторах. У статті розглядається стан, функціональність, проблеми та перспективи розвитку публічного простору міста Маріуполя за результатами соціологічного дослідження.

Ключові слова: *публічний простір, соціальна взаємодія, реконструкція публічного простору, соціальна відповідальність мешканців.*

За умов сучасного суспільства достатньо гостро постають проблеми соціальної взаємодії, яка все більше характеризується відчуженістю та скороминучістю на тлі занепаду публічного простору. Реалізація значної частини потреб людей, необхідних для її життєдіяльності, відбувається у контексті соціальних контактів у міських громадських просторах і є каталізатором їх розвитку [1]. Громадській простір «покликаний служити досягненню явних соціально-значущих цілей – організації дозвілля та забезпечення ефективного проведення часу, безпеки городян, з одного боку